

ЧИНОВНИЦТВО СЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ ЕПОХИ ДИНАСТІЇ ТАН (618 – 907): ПІДГОТОВКА КАДРІВ, СИСТЕМА ВІДБОРУ, ДЕРЖАВНІ ШКОЛИ ТА ПАЛАЦОВІ ІСПИТИ

Сергій Козловський¹

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики,

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

E-mail: serg.kozlovskyy@gmail.com

Researcher ID: OCV-6156-2025

<https://orcid.org/0000-0002-4590-2433>

У статті комплексно розглядаються окремі аспекти функціонування системи відбору, підготовки кадрів, система державних іспитів та переатестацій чиновницького апарату середньовічного Китаю епохи династії Тан (618 – 907 рр.). Проаналізовано причини появи системи державних іспитів, її особливості, систему рангів, особливості призначення на посади. Меритократична система державних іспитів з одного боку надавала доступ до державних посад представникам різних соціальних прошарків, а з іншого не гарантувала отримання цих самих посад. Доведено, що застаріла система формування чиновницького апарату не відповідала інтересам династії Тан, коли збільшувались територія та чисельність населення, влада імператора змінювалась, а відтак поглиблювалися й центробіжні впливи та протистояння місцевих еліт. Розглянуто особливості державних іспитів, їх предметну складову та особливості проведення. Здійснено аналіз чиновницьких рангів, їх функцій та повноважень. З'ясовано, що чиновниками найвищих рангів у державі були, як правило, особи-носії титулу цзіньші. Система формування чиновницьких кадрів була складною, оскільки, кандидати могли скласти іспити та отримати посади за допомогою рекомендацій чи хабарів. Кадрова політика правителів династії Тан створила подвійну структуру бюрократії та її кар'єрні шляхи, групи інтересів, що залишило чіткий відбиток на роботі китайської бюрократії. У багатьох працях з історії чиновницького апарату династії Тан згадують переважно титули, посади, натомість майже не описують «посади без обов'язків» та багато інших аспектів. Імперська система іспитів полегшувала гострі соціальні конфлікти шляхом справедливого відбору талантів на місцях, вона оптимізувала традиційну соціальну структуру та працювала як «соціальний ліфт» для молоді із провінцій. Нова система формування чиновницького апарату спонукала людей старанно вчитися та створювало позитивне середовище, підтримували гармонійний соціальний порядок за традиційною конфуціанською системою взаємовідносин та цінностей у суспільстві.

Ключові слова: середньовічний Китай, епоха Тан, палацові іспити, чиновники, ранги, переатестація, імперія, держава, управління.

Постановка проблеми. Оскільки танський Китай становив собою багатонаціональну імперію, територія і населення якої постійно зростали, виникла гостра потреба у численному бюрократичному апараті тих, хто мав управляти державою. Стара система – базована на занятті управлінських посад членами імператорського дому чи представниками локальних еліт, не відповідала новим вимогам, тож довелося змінювати підхід до комплектування чиновницького апарату шляхом складних іспитів, котра склалася ще у період Хань, а вже у ранньому Середньовіччі пройшла складний шлях еволюції та значно ускладнилася. Процес відбору нових чиновників на державну службу становив собою складну систему зі щорічними державними іспитами, палацовими екзаменами та періодичними іспитами для атестації та переатестації вже наявних чиновницьких кадрів. Ряд аспектів пов'язаних з функціонуванням цієї складної структури є недослідженими як у сучасній українській, так і в зарубіжній історіографії – співвідношення представників регіональних еліт та простолюду на палацових іспитах, роль жінок (матерів та дружин) у системі освіти та підготовки до державних іспитів,

особливості екзаменів для військових чиновників, особливості переатестації вже існуючих чиновників, тож потребують подальших комплексних напрацювань з запропонованої тематики.

Історіографія питання. Системі державних іспитів та формуванню чиновницьких кадрів присвячена ціла низка праць таких дослідників як Б. Елмана [Elman, 2009], Хе Ганя [He Gan, 2008], Цянь Дай та Ганьхуй Гуаня [Qian Dai, Hanhui Guan, 2015], Лай Жуй Хе [賴瑞和, 2006], Фу Сюань Цуна [傅璇琮, 2023] та багатьох інших. На думку дослідника Цянь Дая, меритократична система іспитів династії Тан допомогла побороти кланову систему чиновників, яка існувала раніше [Qian Dai, Hanhui Guan, 2015, p. 6]. На основі статистичного аналізу дослідники доводять, що чиновницький апарат сильно змінився, багато посад отримали вихідці із пересічних сімей. Д. МакМуллен не лише детально розглядає систему іспитів, її етапи, а й стверджує, що сам процес проходження іспитів був дуже складним, а, наприклад іспити на титул «цзіньші» з тисяч проходили одиниці [McMullen, 2011, p. 10]. Сю Мань Кен зосереджуючи увагу на дисциплінах, які були в програмах іспитів стверджує, що математичним

¹ © Козловський С.

наукам приділяли недостатньо уваги, натомість акцентували на літературі та поезії, що, втім на нашу думку, є характерною рисою не тільки китайської культури, а загалом культур буддисько-конфуціанської цивілізації [Siu Man Keung, 2004, p. 13]. Юй Цзюнь Цзе стверджує, що думки багатьох вчених, щодо катастрофічного стану математики в Китаї епохи династії Тан є перебільшенням, оскільки влада реалізовувала багато масштабних інженерних проєктів, де необхідними були точні математичні розрахунки [余俊傑, 2018, 頁11]. Лай Жуй Хе стверджує, що для середньовічного Китаю була характерна система сумісництва, коли особа займала кілька посад одночасно [賴瑞和, 2006, 頁202]. Дослідник зазначає, що чиновницький апарат Піднебесної був складним, оскільки існувало не лише багато посад, а й різні рівні.

Щодо **джерельної бази** дослідження, то варто передусім зазначити «Стару книгу Тан» – офіційну хроніку Китаю епохи династії Тан, де є не лише хронологія подій, а й опис окремих чиновників – звідки походили, які клани представляли, яку посаду обіймали, як складали іспити, а також подальші їх переміщення по кар'єрній драбині [舊唐書 卷63]. У актовому джерелі «Тан хуей яо» міститься цінний матеріал з історії владних інституцій Китаю, взаємозв'язок між різними чиновниками, взаємовідносини між різними відомствами тощо [唐會要 卷69 別駕].

Мета дослідження – проаналізувати особливості системи відбору чиновницьких кадрів середньовічного Китаю епохи династії Тан – навчання, проведення державних іспитів, систему атестації та переатестації чиновників. Для досягнення поставленої мети, слід виконати наступні **дослідницькі завдання** – з'ясувати чисельність бюрократичного апарату, визначити систему функціонування державних шкіл та підготовку, розглянути особливості проведення палацових іспитів та процедуру відбору китайського чиновництва.

Виклад основного матеріалу. До початку правління династії Суй (581 – 618 pp.), чиновницький апарат Китаю формувався переважно за родовим принципом – більшість найважливіших посад отримували представники потужних кланів та родів, переважно місцевих. З одного боку, держава отримувала освічених титулованих чиновників, а з іншого посилювався сепаратизм, коли представники аристократії могли легко змістити імператора та захопити владу, що, втім не було винятком з правил і ставало причиною частих палацових переворотів. Загалом, від династії Цін до 1644 р. було вбито або позбавлено влади 101 китайського імператора, з них – 35 у добу Південних та Північних династій (420 – 589 pp.) [Hou Jiaju, 2007, p. 242]. Аристократичні клани володіли великою кількістю землі, контролювали значну частину населення, були звільнені від податків, мали цілі власні армії [Hu Rulei, p. 283–285]. Сімейне походження було найважливішим визначальним фактором для того, щоб стати чиновником. Наприкінці династії Східна Хань аристократи становили 55% чиновницького апарату [Qian Dai, Hanhui Guan, 2015, p. 8]. Тривалий час

існувала спадкова система губернаторства, коли посада губернатора передавалась у спадок найближчим родичам і лише у 639 р. імператор Тайцзун (626 – 649 pp.) скасував такий принцип [《旧唐书》卷3, 頁1256].

Концентрація великої кількості населення на обмеженому просторі призвела до дисбалансу між землею та працею, що своєю чергою призвело до низької економічної ефективності господарства ранньосередньовічного Китаю. Такі тенденції призвели до зменшення податкових надходжень до державної казни, що спричинило і собі послаблення центральної влади. Оскільки у першому столітті правління Тан збільшувалась територія держави та зростало її населення (до 90 млн осіб станом на 755 р.), імперія потребувала великого апарату чиновників і навіть вихідці з аристократії не задовольняли цю потребу [Wang, 2024]. Тому головна проблема, з якою зіткнувся імператор, полягала в тому, як вибрати посадовців для заняття посад в уряді, як розподілити владу між чиновниками та як спланувати розумну бюрократичну систему для забезпечення політики імператора та центрального уряду [Qian Dai, Hanhui Guan, 2015, p. 2]. Імператорам потрібні були не лише талановиті (професійні) службовці, а й вірні та лояльні до імператорського двору чиновники [Козловський, 2018, с. 27]. Щоб отримати велику кількість відданих імперії урядників, довелося надати доступ до чиновництва іншим верствам населення – торгівцям, селянам, міщанам та представникам інших суспільних верств населення, шляхом детально розробленої системи палацових іспитів. Оскільки імператори династії Тан дотримувались політики подвійного оподаткування та «вирівнювання землі» (розподіл земель серед селянських господарств зважаючи на чисельність робочої сили), уряд повинен був проводити ретельний перепис землі та населення, що було неможливо зробити без досвідчених чиновників. Пересічні селяни прагнули позбутись контролю аристократичних груп та налагодити канал політичного зв'язку з імператором. На відміну від ранньосередньовічних держав Зх. та Цн.-Сх. Європи, у Китаї не був таким відчутним вплив купецтва, не існувало соціального прошарку зосередженого на релігії та служінні, натомість як соціальна верства з'явилися вчені. Вони подорожували, передавали знання, брали участь у політичному житті країни та управляли нею, як чиновники на державній службі. Їхнім ідеалом було суспільство, де визначальну роль мають знання і вміння, а не походження [He Gan, 2008, p. 116].

Проблемою комплектування кадрів чиновників займалися ще конфуціанці та засновники легізму, в тому числі Шень Бухай (申不害) і Шан Ян (商鞅) [Козловський, 2015, с. 5]. Існувало чимало методів відбору чиновників, як притаманних іншим країнам Сходу (і навіть світу) – призначення близьких родичів сподвижників особистими указами імператора; надання посади по праву знатності або родинної близькості; призначення за рекомендацією і протекцією впливових осіб, інші так і специфічно китайських (кецзюй) [Willfogel, 1949, p. 87]. Особо

могли прийняти на чиновницьку посаду за допомогою рекомендації (цзяньцзю), призначення (шугуань), «прихистка» (іньбі), військового внеску (цзунгун), система іспитів (кецзю), передачі (гуйсян) та інші.

Система державних іспитів. У багатьох тогочасних китайських джерелах зазначено, що система державних іспитів була запроваджена у 605 р., в добу династії Суй [Lili Yang, 2017]. За іншими даними іспити були введені імператором Ян Гуаном у 607 р. [Козловський, 2023, с. 57]. Дослідник Сю Мань Кен аналізуючи «Нову історію династії Тан» стверджує, що існувало два види державних іспитів в епоху династії Тан – регулярні (проводились щорічно) та спеціальні (проводились за імператорським указом). Спеціальні іспити охоплювали широкий спектр знань, але також могли носити досить незвичні назви: іспит на «велику ерудицію та чудову композицію», іспит на «глибоке знання стародавніх книг і великі таланти в мистецтві викладання», іспит на «чудове розуміння мистецтва правління» та багато інших [Siu Man Keung, 2004, р. 13]. Особа, яка складала імперські іспити повинна була пройти іспити також й у відомстві персоналу. Наприклад Хан Юй чотири рази складав імперські іспити, однак тричі провалював іспити в міністерстві персоналу і майже 10 років не отримував посад [刘海峰, 2013, 頁103]. У відомстві (міністерстві) персоналу звертали увагу на фізичні дані кандидата (тілобудова, відсутність вад), мову (вимова, чіткість), каліграфію та мислення, велика увага приділялась адміністративним здібностям осіб. У історичній літературі можна зустріти термін «жи ке» (кит. 叫制科), який означав нерегулярні та тимчасові іспити, які особисто проводив імператор. Під час правління Юаньхе (元和, 806 – 820 pp.) усний іспит (коуї) було замінено на письмовий у режимі: запитання – відповіді (моуї 墨義).

Кецзюй (科舉, «kējǔ», буквально – «піднесення шляхом іспитів»), система державних конкурсних іспитів на здобуття ступенів у Китаї, яка існувала в період з VII по поч. XX ст., що давали право на здобуття керівних посад в адміністративному апараті та армії. Ідея конфуціанства, а саме ідея «влада – достойним», стали ідеологічною основою запровадження системи Державних іспитів імператорського Китаю. Система «кецзюй» давала можливість будь-кому скласти іспити на посаду державного службовця, отримати повагу та статки для всієї сім'ї. На отримання першого та другого ступенів іспити проводились у провінційних центрах, а щоб отримати вищі ступені, кандидату потрібно було вирушати до столиці [Elman, 2009, р. 405]. Формально, іспити могли складати представники всіх станів, за винятком залежних категорій селянства, рабів та представників «ганебних» професій (актори, кати, торговці, інші). Однак через це, що процес навчання та підготовки до іспитів був дуже тривалим та дорогим, дозволити собі складати іспити могли далеко не всі [Elman, 2000, р. 249]. Пересічний селянин міг здавати іспити, якщо знайшов заможного та впливового покровителя, який міг надати рекомендації та допомогти матеріально. Варто зазначити, що синів до іспитів часто готували також їх матері, що своєю чергою опосередковано вказує, як на достатньо високий рівень жіночої освіти,

так високе суспільне становище жінки (і матері) у Китаї епохи Тан [Козловський, 2015, с. 2]. Кандидати на посади, були зобов'язані написати строго регламентований по композиції та стилю твір на задану тему, а це і собі, вимагало знання канонічної конфуціанської літератури. Система екзаменів при Танській династії в цілому зберігала свою класичну систему складену при попередній династії Суй. Загалом, в цій системі було три основних шляхи. Скласти іспити приходили як випускники шкіл «шенгу» (кит. 貢生, учні), так і особи, яких висували в провінціях та повітах – «сянь гун» (кит. 廩生). Місцеві правителі – юси, часто на власний розсуд приймали кандидатів. У багатьох тогочасних джерелах вказано, що найкращих результатів при складанні іспитів у Китаї та й цілій Східній Азії, досягнув Сунь Фу Це (кит. 孙伏伽), хоча за іншими відомостями це був Янь Кан Чен (кит. 顏康成) у 651 р., обоє зауважимо не були представниками аристо-кратичних кланів [许友根, 2004, 頁 28]. Серед відомих випускників, які блискуче склали іспити був Гуй Жень Цзе (кит. 归仁泽) та Хе Гуй Ань (кит. 和归黯). Батько і дядько останнього теж отримали найвищі бали на імперському іспиті [Lili Yang, 2017].

В епоху Тан (618 – 907 pp.) в системі шкіл та екзаменів склалися наступні категорії вчених ступенів: сюцай (кит. 秀才, видатний талант), мінцзін (знавець канонічних текстів), цзюньші (обдарований вчений), цзіньші (кит. 進士, видатний вчений), мінфа (знавець законів), мінцзи (знавець письма), мінсуан (знавець математики), іші (одна історія), саньші (три історії, тобто Шіцзі, Ханьшу та Хоуханьшу), Кайюаньлі (знавець книги «Обряди Кайюань»), даоцзюй (рекомендований провінцією) та тунцзі (здібний підліток). Категорія мінцзін (знавець канонічних книг) своєю чергою розділялась на наступні підкатегорії: саньцзін (3 канони – Шіцзін, Шуцзін та Іцзін), ерцзін (2 канони), сюецзю Ідзін (вивчаючий один канон), саньлі (3 книги про обряди – Чжоулі, Лі та Ліцзі), саньчжуань (3 повісті – Цзоучжуань, Гуньянчжуань і Гуляньчжуань), шіке (історія). Відбір претендентів на ступені відбувався щорічно. Окрім цього імператор проводив особистий відбір претендентів на ступені – чжіцзю (імператорський відбір).

Підготовку до іспитів проводили державні школи, котрі підпорядковувалися Гоуцзицзянь (Державній школі). Кожна зі шкіл мала строго регламентовану кількість учнів. Наприклад школа Тайсюе мала п'ять сотень учнів – синів і внуків чиновників в 5-му ранзі і вище, правнуків чиновників 3-го рангу, синів заслужених чиновників 3-го рангу (титул яким подарували) та інших. Найвищим навчальним закладом була Школа для синів держави, куди приймали лише синів знаті та чиновників вищих рангів. Далі йшла Державна академія, де навчались діти чиновників рангами нижче. У Школі «Чотирьох воріт» навчались як діти чиновників, так й незначна частка дітей простих громадян. Три школи права, каліграфії та математики приймали синів чиновників нижчого рангу та простих громадян. На початку династії Тан у Школі для синів держави навчалось 300

осіб, у Державній академії – 500 студентів, 1300 чол. у Школі «Чотирьох воріт», 50 студентів у Школі права, 30 студентів у Школі каліграфії та 30 студентів у Школі математики [McMullen, 2011, p. 14]. Кандидати також могли підготуватися до цих іспитів, вступивши до приватних вищих навчальних закладів шуйюань (shuyuan), які здійснювали підготовку до іспитів на державну службу або навчатися вдома під наставництвом домашніх вчителів чи батьків [Xu et al., 1990, p. 72].

Для успішної здачі екзамену слід було добре знати твори древніх, насамперед класичні конфуціанські трактати, а також вміти творчо (з дотриманням відповідної обов'язкової форми та в рамках конфуціанських ідеалів) інтерпретувати сюжети з історії, абстрактно міркувати на теми філософських трактатів і володіти літературним смаком, вміти складати поетичні твори. Кандидати повинні були або складати вірші у прозі, або давати відповіді на запитання «про поточні справи». Наприклад, кандидатам у 766 р. на іспитах у префектурному місті Дачжоу (кит. 达州市) на межі Хунань – Гуандун (Південь Китаю) запитували про причини десятикратного зростання цін на зерно та шовк. Існував також «іспит указу» (кит. 制科), коли кандидати повинні були описати політичний стан в країні [McMullen, 2011, p. 7]. Однак слід пам'ятати, що при складанні цього іспиту кандидати в жодному разі не повинні були критикувати імператора, інакше втрачали можливість кар'єрного росту назавжди. Особи, які отримували на іспитах найкращі результати, отримували не лише певний ступінь, а й право складати іспити на вищий рівень.

Здавання іспитів проходило у суворих умовах – навіть у холодну пору року кандидати повинні були носити тонкий одяг, аби не пронести підказки та заборонені предмети. Перед здачею іспитів осіб ретельно обшукували у спеціальних кімнатах. Далі кожен кандидат заходив в окрему кімнату, де складав іспит, відпочивав, харчувався, не маючи змоги залишити приміщення. Меблі в кімнаті обмежувалися двома дошками на цегляних підпірках, які слугували столом, стільцем і ліжком [Козловський, 2023, с. 59]. Кандидатам дозволялось мати з собою воду, їжу, смолоскипи або свічки. Зазвичай коли друга чи третя свічка догорала після заходу сонця, випробувані повинні здати свої документи [Cheng, 1998, p. 79]. Якщо кандидат не міг відповісти на питання, то на тестовому листі міг записати 对未审 – «не вивчено». Коли екзаменатори перевіряли роботи та виставляли оцінки, то за правильні відповіді записували «通» («вірно»), а за неправильні – «不» («ні») [陶嘉 1992, 頁 54].

Предметна складова. На різних іспитах складали різні предмети. Наприклад, на провінційних іспитах спочатку було сім предметів – іспит на ідеальний талант, іспит на класику, іспит на видатного літератора, іспит на досвідченого літератора, іспит з права, іспит з каліграфії та іспит з математики. Іспит на бездоганний талант незабаром був скасований, тоді як іспит на досвідченого літератора з часом став головним предметом, який користувався найвищим

престижем. Відповідно, такий іспит мав велику популярність. Наприклад у 752 р. з тисячі кандидатів іспит з класики успішно здавали десятки осіб, тоді як іспит на літератора – лише одна – дві особи. Як приклад у 800 р. 27-річний Бай Цзюй (白居易) здобув ступінь видатного літератора. Головним екзаменатором був Гу Куан (顾况), а проектна робота, яка часто цитувалась згодом, розпочиналась наступними рядками: «Трава на рівнині стелиться все вище й вище; / Рік за роком вона в'яне і росте» [出自唐代白居易的, 赋得古原草送别].

Дослідник Сю Мань Кен зазначає, що для навчальної програми вищої освіти «Шість мистецтв» (六艺) проводилися іспити з ритуалів (礼), музики (乐), стрільби з лука (射), кермування колісницею (御), історії (书) та арифметики (数) [Siu Man Keung, 2004, p. 4]. Спочатку арифметика була тісно пов'язана з нумерологією. Дисципліну, яку ми сьогодні трактуємо як математику, називали «зовнішньою арифметикою» (外算). Всупереч тому, що математика була зарахована до предметів іспитів, як дисципліна вона була оцінена низько. Наприклад професор математики отримував посади найнижчих рангів, а асистенти вчителя не мали рангів взагалі, водночас професор класиків міг претендувати на високі ранги та високі посади. Навіть асистент вчителя класиків мав певний ранг та посаду. Варто зауважити, що й сам іспит з математики кандидати проходили за полегшеною програмою «А» та поглибленою «Б» [馬天麗&高希堯, 1993, 頁 22]. У першому випадку кандидати повинні були вирішити оригінальне завдання, пояснити обчислення, побудувати алгоритм та пояснити його структуру. У другому – знайти відповідні числа для побудови алгоритму, вивчати літературу для своєї групи, а також книги з математики для групи «А». Також під час математичного іспиту кандидати повинні були заповнити пропуск «те ду» (帖读) – відгадати три прикриті цифри у рядку цифр. Слід зауважити, що на думку багатьох дослідників, епоха Тан в Китаї стала справжньою катастрофою для розвитку математики – вивчення цієї дисципліни обмежувалося запам'ятовуванням і відсутністю логічного мислення [余俊傑 2018, 8]. Однак такі твердження не цілком відповідають дійсності, оскільки в епоху Тан було написано чимало математичних творів – книга з математики «У цао суань цзінде» (五曹算經) згадано багато методів обчислення площі полів, «Хай дао суань цін» (海島算經, геодезія), «Цзігу суань цін» (緝古算經), що містила такі практичні знання, як розрахунки щодо будівництва іригаційних систем, зерносховищ, іншого. Завдяки точним математичним розрахункам, в Китаї вдалось реалізувати чимало різноманітних інженерних проектів. Проект водозбереження охопили площу понад 3,2 млн гектарів, що сприяло розвитку сільського господарства [戴均良, 1992, 頁 119].

Іспити для військових, які були запроваджені у 702 р., значно відрізнялись від іспитів для цивільних осіб, оскільки для військових велике значення мали

фізичні вправи – стрільба з лука перебуваючи на коні та у пішому строю, бойові мистецтва (з різними видами холодної зброї), підйом ваги тощо. Екзаменатори вивчали також тілобудову кандидата. Кандидати повинні були знати Мистецтво війни Майстра Суня, Мистецтво війни Майстра Сунь Біня, Книгу Майстра Вей Ляо та інші твори військового мистецтва [Cheng 1998, p. 78]. Загалом, у цьому контексті варто зазначити, що кар'єра військово-службовців у середньовічному Китаї, вважалася менш престижною, ніж кар'єра цивільного чиновника [Kozlovskyi, 2021, p. 177].

З роками система іспитів змінювалась – вносилися нові випробування та коментовані тексти. У 759 р. в Китаї був проведений перший відкритий екзамен, де головним екзаменатором виступав Лі Куї (李揆), а кандидати могли консультуватись з вченими, які були присутніми на іспиті. У 742 р. головний екзаменатор Вей Чжи (韦陟) зазначив, що результати іспиту можуть не відображати справжній потенціал кандидатів, дозволив розглядати попередні есе кандидата, в якості портфоліо [Siu Man Keung, 2004, p. 15]. У 681 р. головний екзаменатор Лю Си Лі (刘思立) запропонував запровадити практику тестування, аби кандидати не завчали відповіді на питання, не читаючи власне самих текстів [Siu Man Keung, 2004, p. 17].

Сумісництво, «посади без обов'язків», цзіньші, сюань. Внаслідок розширення числа чиновників і бюрократичного апарату, провідною у Китаї стала триступенева структура: кандидати, котрі склали іспит тричі, на всіх трьох ступенях, володарі третього вищого наукового ступеня цзіньші (進士), призначалися на найбільш відповідальні посади, нижчою з яких була посада повітового начальника. Щороку іспит на цей ступінь складали лише 20 – 30 осіб, що становило 1/10 від кількості тих, хто склав іспит мінцзін [傅璇琮 2023]. В імператорському Китаї більшість високопосадовців, включаючи великих канцлерів (Zai xiang) або міністрів (Shang shu), були цзіньші. Тим не менш, пройти чотири рівні Кежу і стати цзіньші було надзвичайно важко – на це особи могли витрачати десятиліття [Lili Yang 2017]. Імператор У-цзун (840 – 846 pp.) видав указ згідно з яким сім'ї усіх кандидатів, які успішно склали іспити на ступінь цзіньші, мали право на сплату знижених податків та звільнення від військової служби [文苑英华 卷429]. Особа з таким титулом, як правило, претендувала на високі чиновницькі посади (міністра, радника, начальника палати, імператорського інспектора чи цензора, академіка Академії Ханьлінь тощо). Титул сюцай (秀才) – видатний талантист, вважався першим і найнижчим у чиновницько-науковій ієрархії Китаю епохи Тан.

Як вже зазначалось, скласти іспит міг будь-який повноправний платник податків, однак серед кандидатів, левову частку складали нащадки знаті та чиновників, діти заможних селян. Талановитий молодик з пересічної селянської родини мав шанс скласти іспити, якщо родина хлопця знаходила багатого покровителя. У разі успішного складання іспиту таким молодиком, його покровитель отримував

престиж, матеріальну вигоду та інше [Козловський, 2015, с. 7].

В епоху Тан формально існувало 9 рангів чиновництва, котрі своєю чергою розподілялися на менші категорії [Elman, 2009, p. 405]. Фактично чиновником був той, хто мав високий ранг, обіймав високу штатну посаду та пройшов конкурсний відбір. Наприклад у повіті його керманіч був суддею, головним збирачем податків. Згідно з Танським зводом законів, для високопоставлених чиновників їх «тінь» (репутація, певні права) після їхньої смерті падала на найближчих родичів та нащадків, що формально давало переваги при вступі на посади. Однак такою «тінною» користувалось дуже обмежене коло осіб. У разі успішної здачі іспитів та отримання посади, особи отримували також чималі земельні наділи – чжігунтянь (відповідно до ступенів чи рангів) – столичні чиновники отримували від 1200 до 120 му землі, провінційні – від 1200 до 250 му, військові – від 600 до 80 му (один му дорівнював 0,06 га; один цін дорівнював 100 му). До прикладу – середній розмір земельного наділу селянської сім'ї становив 80 – 100 му (4,8–6 га). Зауважимо, що китайський чиновник того часу володів земельними наділами лише на час несення служби. Залежно від особистих якостей чиновників, існували рівні оцінки їх діяльності. Наприклад особа, яка приймала рішення, які суперечили здоровому глузду знаходилась нижче вищого рівня. Нижче середнього рівня вважали особу, яка переслідувала власні інтереси та не зважала на думку суспільства. Ті хто загрузнув у корупції та постійно говорив неправду перебував на рівні нижче нижчого [霍存福 2015, 頁 145].

Для чиновництва династії Тан було характерним сумісництво, коли одна особа займала одночасно кілька посад. Наприклад Лі Цзянь служив коректором, секретарем імперського двору, судді у Жунчжоу та багато інших [白居易集 1979, 頁 904]. Втім, багато посад мали чіткі повноваження. Наприклад, у «Старій книзі Тан» записано: «Чотири тюремні чиновники несуть відповідальність за керівництво тюремними охоронцями для огляду в'язнів і використання кайданів і палиць» [舊唐書 1975, 頁 1884].

Чиновники окрім різноманітних пільг та привілеїв отримували чималі кошти, домогосподарства, інше. Наприклад у «Старій книзі Тан» зазначається, що Доу Конг брав участь у придушенні різноманітних виступів проти влади. Наприклад, після наведення спокою у Східній столиці інспектор отримав 1400 різноманітних предметів, а згодом за службу отримав титул князя та 50 кілограмів золота [舊唐書, 卷61, 頁 2367]. Ювень Шидзі був призначений інспектором губернатора Лянчжоу, брав участь у військових операціях проти кочівників, які вторглися у межі імперії, отримав, серед іншого 700 домогосподарств в Ічжоу [舊唐書 卷63, 頁 2410]. Лі Чен виконував обов'язки губернатора Бяньхуа, йому було присвоєно титул принца Увея та надано 500 домогосподарств [冊府元龜 卷165續葉5]. Для династії Тан були характерні й посади «без повноважень» – формально особа мала посаду, однак її обов'язки були суто формальними, без реальних повноважень. Наприклад, до повстання Ань

Лушання реальну владу мали цензори, а після цих подій посада перетворилась на почесне звання, без повноважень [賴瑞和 2006, 202]. У середньовічному Китаї існувала практика «стрибків посад» – коли посади скасовували. Наприклад посаду бейцзя, який заснували у 618 р і скасували у 649 р. У 675 р. посаду знову відновили, однак вже у 680 р. черговий раз ліквідували. Цей процес згодом кілька раз повторювався. В епоху династії Тан посаду «бейцзя» обіймали лише принци, а після них – найближчі родичі [唐会要 卷69 别驾]. Наприклад Сянь-цзун спочатку був князем Лінцзи, а у 709 р. став бейцзя Лучжоу [册府元龟 卷 21 帝王部· 徵应]. У 827 р. великий канцлер Вей Чужоу подав імператору петицію про відновлення шести героїчних, десяти шанованих, десяти важливих і тридцяти чотирьох заступників губернаторів [旧唐书 卷17上 文宗纪上]. Водночас попри те, що бейцзя не мав реальних обов'язків, особа, яка займала дану посаду мала високий ранг, отримувала високу зарплату. Чиновників за недостойну особисту поведінку, або поведінку їх рідних, могли понижати у рангах, навіть не допускали до іспитів. В роки правління імператора Лі Шиміня (626 – 649 рр.) у скандал потрапив магістрат Жуань Сун через свою ревниву дружину, яка влаштувала привселюдну сцену ревності, коли чиновник на бенкеті запропонував одній з рабинь заспівати. Дізнавшись про скандал, губернатор тимчасово відсторонив Суна від здачі іспитів, мотивуючи своє рішення тим, що чоловік який не може контролювати власну дружину, не зможе контролювати й підлеглих [大唐新语 2000, 頁 168].

Існувала також процедура посадових атестацій чиновників – «відбірні іспити» («сюань», 選), які повинні були здавати усі чиновники, без виключень, навіть ті, які лише розпочинали службу на новій посаді [Козловський, 2022, 頁 26]. Процедурою «відбірних іспитів» займалися три екзаменатори («сан цюань», 三銓), які представляли Чиновницьку палату («лі бу», 吏部) для цивільних чиновників, та Військову палату («бін бу», 兵部) – для військових. Як правило, екзаменаторами виступали керівники відповідних відомств та два їх заступники. Сама процедура сюань проходила в три етапи та тривала протягом місяця. На третьому етапі іспити складали чиновники з найвіддаленіших (понад 500 км) повітів та округів. Оцінювання чиновників нижче 5-го рангу проходило у 4 етапи.

Недоліки системи та результати її впровадження. При відборі претендентів на посаду влада допускала зловживання (корупція, покровительство), що нерідко ставало одним з каталізаторів селянських виступів. Кандидати перед іспитами могли презентувати свої праці знаменитим особам, в надії на те, що останні порекомендують їх екзаменаторам. Такий метод називали «суспільною рекомендацією» і особа могла легко скласти іспит. Великим недоліком системи іспитів було те, що під час іспитів не приховували імена кандидатів, тобто не було анонімності. Якщо кандидат походив із відомого роду, екзаменатори могли надати йому переваги при виставленні оцінок [Lili Yang, 2017]. Екзаменатори

часто практикували продаж теми творів [Козловський, 2023, с. 59]. Яскраво демонструє корупцію та зловживання адміністрації при складанні екзаменів з одного боку, а з іншого саму процедуру їх проведення, історія Хуан Чао – нелегального торгівця сіллю (на котру в середньовічному Китаї поширювалася державна монополія), а пізніше одного з керівників селянського повстання: «2-й рік Цянь-фу (875). Імператорський двір видав указ про піднесення достойних. Дізнавшись про це Хуан Чао зрадів – настав час, коли юнак зможе здобути славу і успіх... Обравши день і попроцавшись з батьками, Хуан Чао відразу попрямував до великої столиці Чан'ань на державні іспити. Дорогою зазнав він і голоду, і спраги. Відпочиваючи вночі, а на світанку продовжуючи шлях, дістався він до Чан'аня та зупинився на постоялому дворі. Наступного ранку Хуан Чао пішов до екзаменаційної палати дізнатися про день іспиту. Він пройшов в екзаменаційній залі ліворуч, швидко з'ясував коли відбудеться іспит, і повернувся до себе на постійний двір. Дочекавшись призначеного дня, Хуан Чао разом з іншими вступив у екзаменаційну залу й показав тут, все чому навчився за 10 років наполегливої праці при світлі дня та біля світильника. Коли іспит скінчився, Хуан Чао залишив екзаменаційну палату й став чекати оголошення результатів. В очікуванні минуло три дні, проте ніяких відомостей не було. Хуан Чао почав хвилюватися, і зрозуміло, пішов дізнаватися сам, Та ледь він зробив кілька кроків, як почув, що екзаменаційна палата вже вивісила список – не він, інші посіли і перше, і друге, і третє місця. Побачивши, що у «золотому списку» його імені немає, Хуан Чао не міг знайти собі місця.» [Рубель, 2000, с. 16].

Непоодинокими були випадки, коли в разі провалу іспитів, освічені люди починили займатися кримінальною діяльністю та ставали ватажками банд: «Колись я, як і полководець Хуан, не пройшов на іспитах цзіньши, – заговорив Ван Сяньчжи, – і ми разом з ним стали займатися контрабандною торгівлею сіллю – жили, заробляючи копійку на гривенику. Хто думав, що лютуватиме голод, і ми станемо розбійниками! Тепер ми знову разом, мабуть, саме Небо дарувало мені героя!» [Рубель 2000, с. 20–21].

Оскільки окремі категорії громадян не мали права складати іспити навіть при наявності великих статків, такі особи вдавались до фальсифікації свого походження. Оскільки на імперських іспитах існували квоти для різних провінцій, кандидати могли фальсифікувати інформацію щодо місця проживання. Вони також могли спробувати скласти іспит через хабар – підкупити екзаменаторів, пронести шпаргалки та інші підказки в особистих речах, відправити на іспит замість себе іншу, підставну особу. Наприклад поет Вен Тінь Юнь (溫庭筠) часто, на замовлення, виступав підставною особою на іспитах [唐才子傳 卷8 溫庭筠]. Аби іспити не складали підставні особи, згодом було уведено практику, коли кандидати залишали резюме, де вказували свої фізичні параметри (зріст, колір очей, інше). Вже в епоху династії Сун та пізніх династій аби уникнути зловживань, влада вдалась до приховування імен кандидатів під час іспитів та транскрипції

почерку кандидатів – спеціальна особа копіювала тексти роботи кандидатів і відправляла ці копії на оцінювання. Хоча навіть за таких умов кандидат міг домовитись з екзаменатором, що залишить в тексті певні символи, які скопіює транскриптор і завдяки цьому вдасться ідентифікувати автора роботи.

Система іспитів, яка набула розвитку в епоху династії Тан призвела до суттєвих змін в соціальному складі чиновників – посади отримало чимало вихідців з пересічних родин. Слід зауважити, що статус і посада державного чиновника (навіть найвищого рангу) практично не відбивалися на його нащадках – вони повинні були проходити ту ж систему відбору кандидатів, яку свого часу, проходили їх батьки [Козловський, 2022, с. 26]. Якщо у ранній період Тан нобелітати становили понад 32% чиновників, а вже у пізній період – менш як 20% [Qian Dai, Hanhui Guan, 2015, p. 8]. В епоху династії Тан частка тих, хто став державним чиновником завдяки імперським іспитам зросла з 47,54% до 53,13%. Окрім цього, іспити здобули велику популярність серед знаті – якщо на початку династії їх складали 12,11% вихідців зі знатних родин, то наприкінці династії – 39,71%. У пізній період династії Тан 50,53% вищих чиновників були вихідцями із пересічних родин і отримали посади саме через іспити [Qian Dai, Hanhui Guan, 2015, p. 9]. Цікаву інформацію можна знайти, якщо проаналізувати написи епітафій (кам'яних плит) могил еліти імперії. У написах зазначалось, чи особа складала іспити, яку посаду займала, хто були її батьки, інше. Проаналізувавши понад 3600 написів, дослідники прийшли до висновків, що 13,65% нобелів здали процедуру кецзюй [Fangqi Wen et al. 2024, p. 3]. Серед тих хто склали іспити було дуже багато видатних осіб – великі канцлери Чжан Цзяньчжі, Яо Чун, Чжан Шо, Чжан Цзюлін, фінансовий експерт Лю Янь, великий каліграф Янь Чженьцінь, поети Хе Чжічжан, Ду Му, Юань Чжень, інші. За усі роки правління династії Тан, з 360 великих канцлерів 143 отримали посади після складання іспитів [陶嘉 1992, 頁 58]. За різними оцінками, в епоху династії Тан було набрано 17 – 19 тис. чиновників. Хоча існує інша статистика, згідно з якою на початку династії Тан налічувалось до 800 тис. чиновників [Козловський, 2018, с. 27]. Можливо сюди зараховані усі чиновники, включаючи найнижчих рангів.

Висновки. Таким чином, система державних екзаменів забезпечувала розвиток централізованого адміністративного апарату, послаблюючи вплив аристократичних кланів на місцях з одного боку, а з іншого – забезпечувала соціальну мобільність всере-

дині тогочасного суспільства – т.зв. «соціальні ліфти». Встановлено, що пізній період династії Тан понад половину вищих чиновників були вихідцями із пересічних родин і отримали посади саме через іспити. Завдяки системі іспитів відбувалась циркуляція кадрів, забезпечувався зв'язок імператорського двору з місцевими елітами. Система іспитів сприяла уніфікації національної самосвідомості – чиновники були носіями однієї мови, були представниками єдиної системи. Система державних іспитів династії Тан дозволила переважувати державний апарат, у якому почали домінувати особи, які довели свою відданість імператору.

Для успішної здачі екзамену слід було добре знати твори древніх, насамперед класичні конфуціанські канони, а також вміти творчо інтерпретувати сюжети з історії, абстрактно міркувати на теми філософських трактатів і володіти літературним смаком, вміти складати вірші. Іспити проходили у чітко вибраних приміщеннях, а сам процес здачі міг тривати навіть кілька днів. Важливим компонентом імперських іспитів були питання про «поточні справи» – особа, яка складала іспити, повинна була пояснити ті чи інші події, які відбувались в економіці чи політиці.

Водночас система комплектування чиновницького апарату династії Тан мала цілу низку недоліків – корупція, покровительство, фальсифікації та інше. Влада не змогла усунути людський фактор із системи складання іспитів. Не поодинокими були випадки, коли екзаменатори продавали екзаменаційні питання або коли іспити приходила здавати підставна особа. Слід згадати й про те, що успішна здача іспитів не гарантувала для людини отримання певної посади – призначення могли очікувати роками та навіть десятиліттями. Нерівномірно були представлені дисципліни на іспитах – найбільше уваги приділялось літературі, давнім текстам і значно менше точним наукам, таким як математика. Для чиновництва періоду династії Тан було характерне сумісництво, коли особа обіймала кілька посад одночасно та «посади без обов'язків», коли особа займала певну посаду, однак на практиці практично не мала повноважень. Влада намагалась усунути недоліки шляхом різноманітних покарань для екзаменаторів, копіювання екзаменаційних робіт (коли екзаменатор не міг дізнатись автора роботи за почерком). Аби іспити не складали підставні особи, згодом було введено практику, коли кандидати залишали резюме, де вказували свої фізичні параметри (зріст, колір очей, інше). Попри різні недоліки, доступ до чиновницьких посад отримало чимало талановитих осіб, які зміцнили імперію, були талановитими управлінцями.

Список використаних джерел

- Cheng, Y., 1998. *Main Points of Chinese Culture*, Beijing: Foreign Language Press, 84 p.
- Elman, B., 2000. *A cultural history of civil examinations in late imperial China*, Berkeley: University of California Press, Great Barrington, 847 p.
- Elman, B., 2009. Civil Service Examinations (Keju), *Berkshire Encyclopedia of China*. Berkshire Great Barrington, MA, p. 405–410.
- Fangqi Wen, Erik H. Wang, Michael Houtd, 2024. Social mobility in the Tang Dynasty as the Imperial Examination rose and aristocratic family pedigree declined, 618–907 CE. *PNAS*, Vol. 121, No. 4, p. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2305564121>.
- He Gan, 2008. Chinese Education Tradition The Imperial Examination System In Feudal China, *IBT Journal of Business Studies (JBS)*. Ilma University, Faculty of Management Science, vol. 4(2), p. 115–133. DOI: <https://doi.org/10.46745/ilma.ibtjbs.2008.42.5>.
- Hou Jiaju, 2007. *Chinese Economic History*, Beijing: Xinxing Publishing Company, 164 p.

- Hu Rulei, 1996. *An Introduction to the Social and Economic History of the Sui, Tang and the Five Dynasty*. Chinese Social Science Press, 196 p.
- Kozlovskiy, S. O., 2021. The army and military officials of China in the Tang dynasty era (618 – 907), *Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society*. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference, Stockholm, Sweden, p. 176–180.
- Lili Yang, 2017. The public role of higher learning in Imperial China, *Working paper no. 28*, p. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.5287/ora-g7x5ky16w>.
- McMullen, D., 2011. The Chinese Examination System in Dynastic China: Did it Select the Brightest and Best? *Sunway Academic Journal*, 8, p. 1–11. [Online]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/148366621.pdf> (Дата звернення 3.10.2025).
- Siu Man Keung, 2004. Official Curriculum in Mathematics in Ancient China: How did Candidates Study for the Examination? *How Chinese Learn Mathematics, World Scientific*, p. 197–208.
- Qian Dai and Hanhui Guan, 2015. *Land Equalization, Social Mobility, and the Rise of Civil Service Exam System*, Working Papers 15020, Economic History Society. [Online]. Доступно: <https://files.ehs.org.uk/wp-content/uploads/2020/11/29060815/260dc3d7-2b7d-4d3e-b0db-0d975742c8b4.pdf> (Дата звернення 05.10.2025).
- Wang, E., 2024. *Quantifying the Rise of Meritocracy: Keju and the Politics of Social Mobility in China's Tang Dynasty* [Online]. Доступно: <https://www.broadstreet.blog/p/quantifying-the-rise-of-meritocracy-keju-and-the-politics-of-social-mobility-in-chinas-tang-dynasty>. (Дата звернення 05.10.2025).
- Willfogel, K. A. & Feng Hsia-sheng, 1949. *History of Chinese Society Liao (907 – 1125)*. American Philosophical Society, Philadelphia – New York: distributed by the Macmillan Company, 752 p.
- Xu, S., Zhen C. and Wang X., 1990. *The Knowledge of Chinese Culture*. vols. 1, 2, Beijing: Beijing Language Press, 226 p.
- 顧學頤校點, 1979. 《白居易集》 緒北京中華書局校, 綺綬卷41綬
- 《文苑英華》卷429 《會昌五年正月三日南郊赦文
- 戴均良, 1992. 《中國城市發展史》。黑龍江人民出版社（哈爾濱）484頁
- 賴瑞和, 2006. 論唐代的檢校官制, *漢學研究*第24卷第1期 頁175–208
- 劉海峰, 2013. 唐代的教育与选举制度, 頁97–110 [Online]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/41359652.pdf> (Дата звернення 02.10.2025).
- 《旧唐书》卷3 《太宗纪下》 [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=799564&remap=gb> (Дата звернення 07.10.2025).
- 《舊唐書》, 1975. 年校點本首卷卷44, 奇北京中華書局
- 《舊唐書》卷61, [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=547393> (Дата звернення 03.10.2025).
- 《舊唐書》卷63, [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=356719> (Дата звернення 05.10.2025).
- 许友根 2004. 唐前期进士科状元考辨, *盐城师范学院学报（人文社会科学版）*, 第24卷第3期 年8月
- 馬天麗 & 高希堯, 1993. 〈試論中國唐代數學專業化教育〉, 《唐都學刊》, 西安文理學院（西安）, 第9卷3期, 頁20–25.
- 《唐会要》卷69 《别驾》。 [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=940356&remap=gb> (Дата звернення 05.10.2025).
- 离离原上草，一岁一枯荣。出自唐代白居易的《赋得古原草送别》 [Online]. Доступно: https://www.gushiwen.cn/mingju/juv_dc40ad3a828d.aspx (Дата звернення 05.10.2025).
- 陶嘉, 1992. 唐代科举考试的特色探讨, *教育科学* 第一期, 頁53–59.
- 傅璇琮, 2023. 《唐代科舉與文學 序》, 中华书局 545頁
- 霍存福, 2015. 从考词、考事看唐代官员的考课标准, *法制与社会发展* (双月刊) 年第4期 (总第124期), 頁139–161 [Online]. Доступно: https://flwh.synu.edu.cn/_upload/article/files/30/09/5520b9cd4cbc895f2155753dd148/ac2c3ebc-1cb8-4450-a5fd-f9a1d0cb9e40.pdf (Дата звернення 05.10.2025).
- 《册府元龟》卷21 《帝王部·徵应》 [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=446064&remap=gb> (Дата звернення 06.10.2025).
- 余俊傑, 2018. 唐代科舉制度與數學, *中華科技史學會學刊*第23期
- 《册府元龜》卷165 續葉5。 [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=992427> (Дата звернення 07.10.2025).
- 《旧唐书》卷17上 《文宗纪上》 [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=95321&remap=gb> (Дата звернення 05.10.2025).
- 唐] 刘肃. 大唐新语 [G] 2000 恒鹤, 点校. 唐五代笔记小说大观. 上海: 上海古籍出版社,
- 《唐才子傳》卷8 《溫庭筠》 [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=518957> (Дата звернення 01.10.2025).
- 陶嘉, 1992. 唐代科举考试的特色探讨, *教育科学*, 第一期, 頁53–59 [Online]. Доступно: <http://library.ttcw.com/uploadfiles/201403/1395441163.pdf> (Дата звернення 02.10.2025).
- Козловський, С. О., 2015. Гендерні відносини у традиційній китайській сім'ї чиновника епохи династії Тан (618 – 907 рр.), *IX наукова конференція “Китайська цивілізація: традиції та сучасність. 中華文明：傳統與現代”*, Київ: Українська асоціація китаєзнавців, Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. [Online]. Доступно: http://sinologist.com.ua/ukr/ukr_conf_2015.html (Дата звернення 01.10.2025).
- Козловський, С. О., 2018. Чиновницький апарат середньовічного Китаю епохи династії Тан (618 – 907 рр.): формування та кількісний склад, *XXII сходознавчі читання ім. А. Кримського*. Тези доповідей міжнародної наукової конференції. До 100-річчя Національної академії наук України, Київ: Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, с. 27–29.
- Козловський, С. О., 2021. Система шкіл та державних екзаменів у середньовічному Китаї епохи династії Тан, *Китаєзнавчі дослідження*. (1-2). с. 5–10. [Online]. Доступно: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/161> (Дата звернення 01.10.2025).

Козловський, С. О., 2022. Сюань 選 («відбірні іспити») у системі атестацій чиновницького апарату середньовічного Китаю епохи династії Тан (618–907 рр.). *XXV Сходознавчі читання А. Кримського: Матеріали міжнародної наукової конференції, 10 листопада 2022 р.*, Київ: Львів – Торунь: Liha-Pres, с. 25–28.

Козловський, С.О., 2023. Присвоєння вчених ступенів у Середньовічному Китаї епохи династії Тан (618 – 907), *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали XVII міжнародної наукової конференції, 14 грудня 2023 р.* Liha-Pres, м. Київ–Львів–Торунь. с. 57–62.

Рубель, В. А., 2000. *Історія середньовічного Сходу*. Тематична хрестоматія: Навч. Посібник, Київ, 736 с.

References

[Tang] liu su. Da tang xin yu [G] 2000 heng he, dian xiao. Tang wu dai bi ji xiao shuo da guan. Thang hai: shang hai gu ji chu ban she (in Chinese).

Ce fu yuan gui [Cefu Yuanguai]. juan 165 yin ye 5 URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=992427> (in Chinese).

Ce fu yuan gui, juan 21 Di wang bu • Zheng ying [Emperor's Section: Recruitment] URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=446064&remap=gb> (in Chinese).

Cheng Y., 1998. Main Points of Chinese Culture, Beijing: *Foreign Language Press*, 84 p. (in English).

Dai Jun Liang, 1992. Zhong guo cheng shi fa zhan shi [History of Urban Development in China]. Hei long jiang ren min chu ban she (Ha er bin)? 484 ye (in Chinese).

Elman, B., 2000. A cultural history of civil examinations in late imperial China, Great Barrington, Berkeley: University of California Press, 847 p. (in English).

Elman, B., 2009. Civil Service Examinations (Keju), *Berkshire Encyclopedia of China*, Berkshire Great Barrington, MA, p. 405–410. (in English).

Fangqi Wen, Erik H. Wang, Michael Houtd, 2024. Social mobility in the Tang Dynasty as the Imperial Examination rose and aristocratic family pedigree declined, 618–907 CE, *PNAS*, Vol. 121, No.4. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2305564121> (in English).

Fu Xuan Cong, 2023. Tang dai ke ju yu wen xue .xu [Imperial Examinations and Literature in the Tang Dynasty]. Zhong hua shu ju. 545 ye (in Chinese).

Gu xue jie xiao dian sui. 1979. Bai ju yi ji [Collected Works of Bai Juyi]. Liu bei jing qi zhong hua shu ju sui. Qi sui juan 41 sui (in Chinese).

He Gan, 2008. Chinese Education Tradition The Imperial Examination System In Feudal China. *Journal of Business Studies* (JBS), Ilma University, Faculty of Management Science, vol. 4(2), p. 115–133. DOI: <https://doi.org/10.46745/ilma.ibtjbs.2008.42.5> (in English).

Hou Jiaju, 2007. *Chinese Economic History*, Beijing: Xinxing Publishing Company, 164 p. (in English).

Hu Rulei, 1996. *An Introduction to the Social and Economic History of the Sui, Tang and the Five Dynasty*, Chinese Social Science Press, 196 p. (in English).

Huo Cun Fu, 2015. Cong kao ci, Kao shi kan tang dai guan yuan de kao ke biao zhun [The Examination Standards of Tang Dynasty Officials: From the Perspective of Examination on Words and Matters] Fa zhi yu she hui fa zhan (shuang yue kan) nian di 4 qi (zong di 124 qi), ye 139 – 161 URL: https://flwh.synu.edu.cn/_upload/article/files/30/09/5520b9cd4cbc895f2155753dd148/ac2c3ebc-1cb8-4450-a5fd-f9a1d0cb9e40.pdf (in Chinese).

Jiu Tang Shu [Old Book of Tang] 1975. Nian xiao dian ben mu yuan juan 44 yuan , Ke bei jing qin zhong hua shu ju yuan (in Chinese).

Jiu Tang Shu [Old Book of Tang]. Juan 3, Tai zong ji xia URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=799564&remap=gb> (in Chinese)

Jiu Tang Shu [Old Book of Tang]. Juan 61 URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=547393> (in Chinese).

Jiu Tang Shu [Old Book of Tang]. Juan 63 URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=356719> (in Chinese).

Jiu tang shu [Old Book of Tang], juan 17 shang, wen zong ji shang URL:

<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=95321&remap=gb>. (in Chinese).

Kozlovskiy, S. O., 2021. Systema shkil ta derzhavnykh ekzameniv u srednovichnomu Kytai epokhy dynastii Tan [The system of schools and state examinations in medieval China during the Tang Dynasty], *Kytaieznachni doslidzhennia*, (1-2), s. 5–10. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/161> (in Ukrainian).

Kozlovskiy, S. O., 2015. Hendermi vidnosyny u tradytsiinii kytaiskii simi chynovnyka epokhy dynastii Tan (618 – 907 rr.) [Gender relations in a traditional Chinese official family during the Tang Dynasty (618–907).]. *IX naukova konferentsiia "Kytaiska tsyvilizatsiia: tradytsii ta suchasnist. 中華文明：傳統與現代"*, Kyiv: Ukrainska asotsiatsiia kytaieznavtsiv, Instytut skhodoznavstva im. A. Krymskoho NAN Ukrainy. available at: http://sinologist.com.ua/ukr/ukr_conf_2015.html (in Ukrainian).

Kozlovskiy, S. O., 2018. Chynovnytskyi aparat srednovichnoho Kytaiu epokhy dynastii Tan (618–907 rr.): formuvannia ta kilkysnyi sklad [The bureaucratic apparatus of medieval China during the Tang dynasty (618–907): formation and quantitative composition], *XXII skhodoznachni chytannia im. A. Krymskoho. Tezy dopovidei mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*. Do 100-richchia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, Kyiv: Instytut skhodoznavstva im. A.Iu. Krymskoho NAN Ukrainy, s. 27–29. (in Ukrainian).

Kozlovskiy, S. O., 2021. The army and military officials of China in the Tang dynasty era (618–907), *Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society*. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference, Stockholm, Sweden, p. 176–180. (in English).

Kozlovskiy, S. O., 2022. Suan 選 («vidbirni ispyty») u systemi atestatsii chynovnytskoho aparatu srednovichnoho Kytaiu epokhy dynastii Tan (618 – 907 rr.). [Xuan 選 («selection exams») in the certification system of the bureaucratic apparatus of medieval China during the Tang Dynasty (618 – 907)], *XXV Skhodoznachni chytannia A. Krymskoho: Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*, 10 lystopada 2022 r., Kyiv: Lviv – Torun: Liha-Pres, s. 25–28. (in Ukrainian).

Kozlovskiy, S. O., 2023. Prysvoiennia vchenykh stupeniv u Srednovichnomu Kytai epokhy dynastii Tan (618 – 907) [Awarding of academic degrees in Medieval China during the Tang Dynasty (618 – 907)], *Kytaiska tsyvilizatsiia: tradytsii ta suchasnist: materialy XVII mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*, 14 hrudnia 2023 r., Liha-Pres, m. Kyiv–Lviv–Torun, s.57–62. (in Ukrainian).

Lai Rui He, 2006. Lun tang dai de jian xiao guan zhi [On the System of Censors in the Tang Dynasty]. Han xue yan jiu di 24 Juan di 1 Qi zhi min guo, p. 175–208 (in Chinese).

- Li li yuan shang cao, Yi sui yi ku rong, Chu zi tang dai bai ju yi de, Fu de gu yuan cao song bie URL: https://www.gushiwen.cn/ mingju/ juv_dc40ad3a828d.aspx (in Chinese).
- Lili Yang, 2017. The public role of higher learning in Imperial China, *Working paper no. 28*, DOI: 10.5287/ora-g7x5ky16w (in English).
- Liu Hai Feng, 2013. Tang dai de jiao yu yu xuan ju zhi, du ye [Education and Electoral System in the Tang Dynasty]. p. 97–110 <https://core.ac.uk/download/pdf/41359652.pdf> (in Chinese).
- Ma Tian li & Gao Xi Yao. 1993. Shi lun zhong guo tang dai shu xue zhuan ye hua jiao yu [On the Professionalization of Mathematics Education in Tang Dynasty China]. Tang du xue kan, Xi an wen li xue yuan (xi an), di 9 juan 3 qi, ye 20–25 (in Chinese).
- McMullen D, 2011. The Chinese Examination System in Dynastic China: Did it Select the Brightest and Best?, *Sunway Academic Journal* 8, p. 1–11. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/148366621.pdf> (in English).
- Qian Dai and Hanhui Guan, 2015. *Land Equalization, Social Mobility, and the Rise of Civil Service Exam System*, Working Papers 15020, Economic History Society. URL: <https://files.ehs.org.uk/wp-content/uploads/2020/11/29060815/260dc3d7-2b7d-4d3e-b0db-0d975742c8b4.pdf> (in English).
- Rubel, V. A., 2000. *Istoriia serednovichnoho Skhodu* [History of the Medieval East]. Tematychna khrestomatiia: Navch. Posibnyk, Kyiv: Lybid, 736 s. (in Ukrainian).
- Siu Man Keung, 2004. Official Curriculum in Mathematics in Ancient China: How did Candidates Study for the Examination? In: L. Fan, N.-Y. Wong, J. Cai, & S. Li (Eds.), *How Chinese learn mathematics: perspectives from insiders*. Singapore: World Scientific, p. 127–142. (in English).
- Tang cai zi chuan [Biographies of Talented Men of the Tang Dynasty]. juan 8 wen ting yun URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=518957>. (in Chinese).
- Tang Hui Yao, Juan 69, Bie jia [Beijia]. URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=940356&remap=gb> (in Chinese).
- Tao Jia, 1992. Tang dai ke ju kao shi de te se tan tao jiao yu ke xue [A study on the characteristics of the imperial examination in Tangdai, Educational Science]. ye 53–59 (in Chinese).
- Tao Jia. 1992. Tang dai ke ju kao shi de te se tan tao [A Study on the Characteristics of the Imperial Examination in the Tang Dynast]. Jiao yu ke xue , di yi qi , ye 53–59 URL: <http://library.tcdw.com/uploadfiles/201403/1395441163.pdf>. (in Chinese).
- Wang, E., 2024. *Quantifying the Rise of Meritocracy: Keju and the Politics of Social Mobility in China's Tang Dynasty* URL: <https://www.broadstreet.blog/p/quantifying-the-rise-of-meritocracy-keju-and-the-politics-of-social-mobility-in-chinas-tang-dynasty> (in English).
- Wen yuan ying hua. Juan 429. Hui chang wu nian zheng yue san ri nan jiao she wen [The Southern Suburbs Amnesty Decree of the Third Day of the First Month of the Fifth Year of Huichang] (in Chinese).
- Willfogel, K. A. & Feng Hsia-sheng, 1949. *History of Chinese Society Liao (907-1125)*. American Philosophical Society, Philadelphia – New York: Macmillan Company, 752 p. (in English).
- Xu You Yen, 2004. Tang qian qi jin shi ke zhuang yuan kao bian [A Study on the Number One Scholar in the Jinshi Examination in the Early Tang Dynasty] Yan cheng shi Fan xue yuan xue bao (ren wen she hui ke xue ban), di 24 juan di 3 qi nian 8 yue (in Chinese).
- Xu, S., Zhen C. and Wang X. 1990. *The Knowledge of Chinese Culture*, vols. 1, 2, Beijing: Beijing Language Press, 428 p. (in English).
- Yu Jun Jie, 2018. Tang dai ke ju zhi du yu shu xue [The Imperial Examination System and Mathematics in the Tang Dynasty]. Zhong hua ke ji shi xue hui xue kan di 23 qi (in Chinese).

Serhii Kozlovskiy

Ph.D (in History), Associate Professor of the Department of Medieval History and Byzantine Studies, Faculty of History, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

CLERICAL OFFICIALS OF MEDIEVAL CHINA IN THE TANG DYNASTY ERA (618 – 907): PERSONNEL TRAINING, SELECTION SYSTEM, STATE SCHOOLS AND PALACE EXAMS

The article comprehensively examines certain aspects of the functioning of the system of selection, personnel training, the system of state examinations and re-certifications of the civil service apparatus of medieval China during the Tang dynasty (618 – 907). The reasons for the emergence of the state examination system, its features, the system of ranks, and the features of appointment to positions are analyzed. The meritocratic system of state examinations, on the one hand, provided access to state positions to representatives of different social strata, and on the other hand, did not guarantee obtaining these same positions. It is proved that the outdated system of forming the civil service apparatus did not meet the interests of the Tang dynasty, when the territory and population increased, the emperor's power was strengthened, and therefore the centrifugal influences and confrontations of local elites deepened. The features of state examinations, their subject component and features of their conduct are considered. An analysis of official ranks, their functions and powers are carried out. It was found that the highest-ranking officials in the state were, as a rule, persons with the title of jinshi. The system of forming official cadres was complex, since candidates could pass exams and obtain positions through recommendations or bribes. The personnel policy of the rulers of the Tang dynasty created a dual structure of the bureaucracy and its career paths, interest groups, which left a clear imprint on the work of the Chinese bureaucracy. Many works on the history of the Tang dynasty bureaucratic apparatus mention mainly titles, positions, but almost do not describe “positions without responsibilities” and many other aspects. The imperial examination system alleviated acute social conflicts by fairly selecting talents in the localities, it optimized the traditional social structure and worked as a “social elevator” for young people from the provinces. The new system of formation of the bureaucratic

apparatus encouraged people to study diligently and created a positive environment, maintaining a harmonious social order according to the traditional Confucian system of relationships and values in society.

Keywords: *medieval China, Tang era, palace examinations, officials, ranks, re-certification, empire, state, administration.*

Статус статті:

Отримано: 12.09.2025 Прийнято: 15.10.2025 Опубліковано: 01.11.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)